

Duits viltkruid in Limburg

J.T. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) is in Nederland een zeer zeldzame plant en opgenomen in de Rode lijst (TAMIS *et al.*, 2004; TAMIS, 2005). Vanaf 2000 wordt deze plant weer regelmatig uit Nederland gemeld en is er zelfs sprake van een sterke toename (VAN DER MEIJDEN, 2005). Dit beeld lijkt ook voor Limburg op te gaan. In deze bijdrage wordt een overzicht gegeven van de recent bekende waarnemingen van Duits viltkruid in Limburg in relatie tot enkele ecologische aspecten.

VELDKENMERKEN

Duits viltkruid is een lage, grijswit viltige, over het algemeen eenjarige zomer- en herfstbloeier. Opvallend is de rechtopstaande hoofdas, die eindigt in een kluwen van hoofdjes. Goed ontwikkelde exemplaren hebben een kenmerkende kandelaarachtige habitus, omdat onder de hoofdjeskluwen weer een paar zijtakken ontspringen, die zich ook oprichten en eveneens weer eindigen in een hoofdjeskluwen [figuur 1]. De bolronde kluwens tellen ongeveer 20 tot 30 hoofdjes. Voor verdere detailkenmerken wordt verwezen naar VAN DER MEIJDEN (2005) en LAMBINON *et al.* (1998). Alhoewel Duits viltkruid in de regel een eenjarige plant is, vormt zich soms bij grote planten aan de stengelvoet een nieuw rozet.

Kleine, onvertakte, slecht ontwikkelde exemplaren van Duits viltkruid kunnen verwisseld worden met Dwergviltkruid (*Filago minima*), maar ook met de zeer nauw verwante soorten Spatelviltkruid (*Filago pyramidata*) en Geel viltkruid (*Filago lutescens*), die samen met Duits viltkruid tot de *Filago vulgaris*-groep behoren (ADEMA,

1976). Verwisseling met Dwergviltkruid ligt het meest voor de hand, omdat beide andere soorten in Nederland uiterst zeldzaam zijn.

VERSPREIDING NEDERLAND EN BUURLANDEN

Duits viltkruid is in Nederland nooit een algemene soort geweest. Voor 1950 was ze uit 63 uurhokken bekend, terwijl ze in dezelfde publicatie na 1950 uit slechts negen uurhokken wordt gemeld (ADEMA, 1980). De meeste vondsten van voor 1950 komen uit het westen, midden en zuidoosten van Nederland. Rond 1975 was Duits viltkruid alleen maar bekend van Schoorl (ADEMA, 1976) en van de Utrechtse Heuvelrug (WEEDA, *et al.*, 1991). Tussen 1973 en 1990 wordt de soort vooral gemeld van een aantal locaties in Noord-Holland, Zeeland en aan de Veluwezoom (MENNEMA & VAN OOSTSTROOM, 1974, 1979; VAN DER MEIJDEN & HOLVERDA, 1987; 1991). Opmerkelijk is dat Duits viltkruid ondanks haar grote zeldzaamheid steeds op ver uiteen liggende plekken verschijnt. Na 1990 neemt het aantal waarnemingen van Duits viltkruid toe, een verschijnsel dat zich met name na 2000 voortzet. Zo wordt Duits viltkruid na 2000 vooral gemeld uit de kuststrook (Zeeland, Noord- en Zuid-Holland), het midden van Nederland (Utrechtse Heuvelrug, Veluwe) en rondom Nijmegen (VAN DER MEIJDEN *et al.*, 1994; 1996; 1999; 2001; 2003; DUISTERMAAT, 1998). Verder zijn er verspreid liggende vondsten bekend van de Friese IJsselmeerkust, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg (WAARNEMING.NL, 2008).

Ook in Belgisch Vlaanderen is Duits viltkruid een uiterst zeldzame en met uitsterven bedreigde soort. Duits viltkruid is voornamelijk bekend uit de oostelijke helft van Vlaanderen (ALLEMEERSCH., 2006). In Belgisch Limburg is Duits viltkruid tot 2008 nooit gevonden (BERTEN, z.j.), maar in 2008 dook de soort op in een akker te Eksel (MASSONNET, 2008).

Uit het grensgebied van Limburg met Noordrijn-Westfalen zijn geen recente vondsten van Duits viltkruid gemeld (HAEUPLER *et al.*, 2003).

VERSPREIDING IN LIMBURG

Het merendeel van de groeiplaatsen van Duits viltkruid voor 1950 ligt in Zuid-Limburg. Slechts enkele locaties zijn gemeld uit het Rijk van Nijmegen (ADEMA, 1980). A. de Wever noemt in zijn aantekeningen over deze soort tussen 1914 en 1927 de volgende Zuid-Limburgse locaties: Schin op Geul, Nuth, Simpelveld, Gulpen, Sittard, Valken-

FIGUUR 1

Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) (foto: J. Hermans).

Jaar	Locatie	Uurhok	Substraat	Aantal	Bron
1996	Muitertdijk bij Beesel	58.35.25	Zand	10	J. Hermans
1999	Barbarawoord, Arcen	52.37.31	Zand	60	L. Reugelingsperger, NHGL
1999-2008	Groote Heide, Venlo	52.57.53 52.57.54	Kalkrijk zand en grind	400 in 2008 100-150	F. Coolen, S. Gubbels, NHGL
2002	Molenbeek, Horst	52.45.22	?	?	NHGL
2003	Sweetje, Montfort	60.14.13	Zand	?	NHGL
2006	Blerick, kassencomplex	52.56.51	Zand	25	F. Coolen
2007	Stevensweert, PML-gebied	60.12.22	?	?	NHGL
2008	Neer, Ligteveld	58.34.13	Zand	50	J. Hermans
2008	Bergerhei	46.55.55	Zand met grind	50	J. Hermans
2008	Roermond, spoorlijn	58.55.21	Zand met grind	1	W. Jansen, NHGL
2008	Melick, Driestruik	58.55.21	Industrieterrein	20-30	W. Jansen, NHGL

TABEL 1

Overzicht van de bekende standplaatsen van Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) in Midden- en Noord-Limburg (NHGL= databank Natuurhistorisch Genootschap)

burg, Mesch, Meerssen, Kerkrade, Gronsveld, Bemelen, Schinnen, Eys, Wittem en de Sint-Pietersberg (archief A. de Wever, Natuurhistorisch Museum te Maastricht).

Opmerkelijk genoeg komen alle recente vondsten van Duits viltkruid uit Midden- en Noord-Limburg en zijn er tot nu toe geen vondsten uit Zuid-Limburg bekend.

De eerste recente vondst na 1950 van Duits viltkruid in Limburg betreft 1996 uit de omgeving van Beesel. Vanaf 1999 (CORTENRAAD & MULDER, 2000) neemt het aantal meldingen van deze soort toe, waarbij diverse groeiplaatsen zich concentreren in de regio rondom Venlo [figuur 2]. Tabel 1 geeft een overzicht van de in de databank van het Natuurhistorisch Genootschap aanwezige meldingen, aangevuld met waarnemingen van de auteur. In de kop van Limburg is Duits viltkruid recent gevonden bij Plasmolen (DIRKSE *et al.*, 2007), maar deze vondst is vanwege het ontbreken van exacte standplaatsgegevens niet in tabel 1 en figuur 2 opgenomen.

STANDPLAATSEN LIMBURG

De huidige standplaatsen van Duits viltkruid in Limburg vertonen alle dezelfde kenmerken. Het betreft open, zonnige plekken op zand of leemrijk zand, soms met bijmenging van grind. Steeds zijn het substraten die op een of andere manier door de mens zijn bewerkt. Duits viltkruid is aangetroffen op bouw- en braakland (industrieterrein), langs akkers of weilanden, op taluds en wegbermen en op grind langs spoorlijnen. Dit komt grotendeels overeen met het landelijk beeld. In Zuid-Limburg kwam Duits viltkruid vooral voor in kiezelgroeven en langs wegbermen (archief A. de Wever).

Duits viltkruid wordt op basis van deze ecologische gegevens ingedeeld bij de planten van droge graslanden en muren, meer specifiek bij de soorten van droge, matig voedselrijke tot voedselrijke, niet tot matig kalkhoudende zwak zure tot zwak basische grond (TAMIS, 2005). De recente standplaatsen in Limburg zijn alle matig voedselrijk en alleen op de Groote Heide bij Venlo enigszins kalkrijk.

De meeste groeiplaatsen lijken weinig bestendig, zeker waar het gaat om slechts een of enkele planten. Op enkele groeiplaatsen lijkt de soort meer bestendig zoals op de Groote Heide bij Venlo of bij Neer, waar deze plant al enige jaren stand houdt. Ook hier gaat het

FIGUUR 2

Verspreiding van Duits viltkruid (*Filago vulgaris*) in Limburg. Alle aangegeven vondsten corresponderen met tabel 1.

om een substraat van (in het verleden) of recent omgewerkte, verplaatste of vermengde grond.

Op basis van enkele gemaakte vegetatieopnamen [tabel 2] treden in Limburg Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*), Canadese fijnstraal (*Conyza canadensis*), Smalle weegbree (*Plantago lanceolata*), Gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*), Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*), Gewone hoornbloem (*Cerastium fontanum*) en Kluwenhoornbloem (*Cerastium glomeratum*) als begeleiders van Duits viltkruid op. Ook enkele mossoorten zoals Bleek dikkopmos (*Brachythecium albicans*) en Purpersteeltje (*Ceratodon purpureus*) vergezellen Duits viltkruid met regelmaat. De hier gepresenteerde vegetatieopnamen zijn niet eenduidig tot een bepaalde pionierge-meenschap te benoemen. Elders in Nederland is Duits viltkruid bekend van uiteenlopende vegetatietypen, bij Schoorl komt zij voor in de Vogelootjes-associatie (ORNITHOPODO-CORYNEPHORETUM), bij het Veerse Meer in de Associatie van Strandduizendguldenkruid en Krielparnassia (CENTAURIO-SAGINETUM) (WEEDA *et al.*, 1996), terwijl Duits viltkruid in het Amsterdamse Westpoortgebied talrijk optreedt in een gemeenschap met soorten uit de Kegelsilene-associatie (SILENO-TORTULETUM RURALIFORMIS) (DENTERS, 1996).

ZAADVERSPREIDING

Planten van Duits viltkruid vormen behoorlijke aantallen zaden, die over het algemeen gemakkelijk kiemen. Waarneming aan enkele planten in mijn tuin toont aan dat het merendeel van de zaden in de onmiddellijke omgeving van de moederplanten kiemt, vooral wanneer er voldoende open, zonnige plekken zijn. Alhoewel ik Duits viltkruid reeds enige jaren in de tuin volg, zag ik tot nu toe nooit kiemplanten op andere nabij gelegen open plekken in de tuin verschijnen. De verspreidingswijze van deze soort lijkt daarom weinig effectief. Verspreiding door de wind is nauwelijks aannemelijk omdat het pappus van geveerde haren zeer snel van de rijpe zaden loslaat (eigen waarneming; zie ook WAGENITZ, 1979). Dit betekent dat de rijpe zaden vanzelf uit de hoofdjes vallen en daarom kiemen in de omgeving van de moederplanten. Wel speelt de wind een rol bij het uit de hoofdjes schudden van de zaden.

Opname nummer		1	2	3	4
Oppervlakte (m ²)		2	2	1	2
Kruidlaag (%)		70	20	60	30
Kruidlaag (cm)		5-50	2-10	5-50	5-100
Moslaag (%)		20	30	10	10
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam				
Duits viltkruid	<i>Filago vulgaris</i>	1	1	+	2a
Paardenbloem	<i>Taraxacum officinale</i>	2a	+		
Gewoon biggenkruid	<i>Hypochaeris radicata</i>			+	2a
Basterdklaver	<i>Trifolium hybridum</i>	2a			
Gewoon struisgras	<i>Agrostis capillaris</i>	2b	2b		
Gestreepte witbol	<i>Holcus lanatus</i>	1	+	2b	
Canadese fijnstraal	<i>Coryza canadensis</i>	1	+	+	+
Smalle weegbree	<i>Plantago lanceolata</i>			2a	+
Grote weegbree	<i>Plantago major</i>		2a		
Kweek	<i>Elytrigia repens</i>	+			2m
Gewone hoornbloem	<i>Cerastium fontanum</i>	+	1		
Kluwenhoornbloem	<i>Cerastium glomeratum</i>	+		1	
Gewone rolklaver	<i>Lotus corniculatus</i>	1			
Gewoon duizendblad	<i>Achillea millefolium</i>			+	2a
Zachte dravik	<i>Bromus mollis</i>			2a	
Vlasbekje	<i>Linaria vulgaris</i>	2a			
Herderstasje	<i>Capsella bursa-pastoris</i>				1
Dwergviltkruid	<i>Filago minima</i>		+		
Akkerdistel	<i>Cirsium arvense</i>	+			
Heermoes	<i>Equisetum arvense</i>	+			
Pinksterbloem	<i>Cardamine pratensis</i>	+			
Klein streepzaad	<i>Crepis capillaris</i>			+	
Ringelwikke	<i>Vicia hirsuta</i>	+			
Kleine leeuwentand	<i>Leontodon saxatilis</i>			+	
Straatgras	<i>Poa annua</i>		+		
Schermhavikskruid	<i>Hieracium umbellatum</i>	+			
Beklierde basterdwederik	<i>Epilobium parviflorum</i>	+			
Bijvoet	<i>Artemisia vulgaris</i>				+
Engels raaigras	<i>Lolium perenne</i>			+	
Bezemkruid	<i>Senecio inaequidens</i>				+
Gewone vogelmuur	<i>Stellaria media</i>			+	
Pitrus	<i>Juncus effusus</i>	+			
Biezenknoppen	<i>Juncus conglomeratus</i>	+			
Purpersteeltje	<i>Ceratodon purpureus</i>	2b	3		
Bleek dikkopmos	<i>Brachythecium albicans</i>		2a		2a
Gewoon dikkopmos	<i>Brachythecium rutabulum</i>			2a	
Gewoon smaragdsteeltje	<i>Barbula convoluta</i>		2b		

Het is zeer opmerkelijk dat een zeldzame soort met een weinig effectief lijkend verspreidingsmechanisme de laatste jaren op di-

beschikbaar stellen van de gegevens uit de databank en het vervaardigen van figuur 2.

TABEL 2

Vegetatieopnamen van enkele locaties met Duits viltkruid (*Filago vulgaris*): 1: Muiltertdijk bij Beesel, in 1993 afgeschaafd talud, 6-9-1996; 2: Bergerheide, middenberm pad met opgebrachte zand/grindlaag, 9-8-2008; 3: Neer, Ligteveld, voorheen akker, thans rand van een ponyweide, 27-8-2008; 4: Melickerhei, industrieterrein, opgebracht zand met granulaat, 27-9-2008.

verse, ver uiteen liggende plaatsen wordt waargenomen. Gezien de waarnemingen in eigen tuin lijkt verplaatsing over grote afstand van deze soort op eigen kracht weinig aannemelijk.

Op alle Limburgse standplaatsen is sprake geweest van grondbewerking dan wel grondaanvoer. Zo bestaat de mogelijkheid dat de zaden bij grondaanvoer van elders afkomstig zijn. Een andere optie is dat de kieming van reeds aanwezige zaden van Duits viltkruid door de grondbewerking is begunstigd. Specifieke informatie over zaadverspreiding en kiemkracht van Duits viltkruid is in de mij bekende literatuur niet te vinden.

Het blijft interessant om in de komende jaren de meer bestendige populaties van Duits viltkruid nader te volgen en nauwkeurig vast te leggen hoe deze zich verder ontwikkelen. Uiteraard wordt het melden van nieuwe vindplaatsen op prijs gesteld.

DANKWOORD

Met dank aan de heren F. Coolen, W. Jansen en S. Gubbels voor het doorgeven van hun waarnemingen. S. Teeuwen (bureau Natuurhistorisch Genootschap) wordt bedankt voor het

Summary

COMMON CUDWEED IN LIMBURG

Common Cudweed (*Filago vulgaris*) is a very rare plant in the Netherlands. This article discusses observations of this species in the Dutch province of Limburg, mainly reported over the 1996 to 2008 period, in relation to some ecological aspects.

Literatuur

- ADEMA, F., 1976. De *Filago vulgaris*-groep in Nederland. *Gorteria* 8 (1): 42-47.
- ADEMA, F., 1980. Duits viltkruid. In: Mennema, J., A. J. Quené-Boterendbrood & C. L. Mennema, J. A. J. Quené-Boterendbrood & C. L. Plate., 1980, Atlas van de Nederlandse Flora 1. Uitgeverij Kosmos, Amsterdam: 113.
- ALLEMEERSCH, L., 2006. Duits viltkruid. In: VAN LANDUYT, W., I. Hoste, L. Vanhecke, P. Van den Bremt, W. Vercrusse & D. De Beer, 2006, Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek Nationale Plantentuin

van België & Flo.Wer.: 407-408.

- BERTEN, R., z. j. Limburgse Plantenatlas (Pteridofyten en Spermatofyten). Likona, Hasselt.
- CORTENRAAD, J. & T. J. D. MULDER, 2000. Uit de flora van Limburg. Aflevering 41. Natuurhistorisch Maandblad 89 (6): 111-114.
- DENTERS, T., 1996. Het Amsterdamse Westpoortgebied en het voorkomen van Stippelzegge (*Carex punctata* Gaudin). *Gorteria* 22 (1/2): 13-22.
- DIRKSE, G. M., S. M. H. HOCHSTENBACH & A. I. REIJSE, 2007. Flora van Nijmegen en Kleef 1800-2006. Het Zevendal, Mook.
- DUISTERMAAT, L. H., 1998. Een greep uit de bijzondere vondsten van 1998. *Gorteria* 24 (5): 121-123.

- HAEUPLER, H., A. JAGEL & W. SCHUMACHER, 2003. Verbreitungsatlas der Farn- und Blütenpflanzen in Nordrhein-Westfalen. Landesanstalt für Ökologie, Bodenordnung und Forsten Nordrhein-Westfalen, Recklinghausen.
- LAMBINON, J., J.-E. DE LANGHE, L. DELVOSALLE & J. DUVIGNEAUD, 1998. Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden. Nationale Plantentuin van België, Meise.
- MASSONNET, M., 2008. Nieuw, nieuw, nieuw, nieuw, nieuw. De "LPW-krant" *Likona* 9 (44): 1-2.
- MEIJDEN, R. VAN DER & W. J. HOLVERDA, 1987. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1985 en 1986. *Gorteria* 9 (13): 221-242.
- MEIJDEN, R. VAN DER & W. J. HOLVERDA, 1991. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1988, 1989 en 1990. *Gorteria* 16 (5/6): 125-147.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA, J. J. VERMEULEN & E. J. WEEDA, 1994. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1991 en 1992. *Gorteria* 19 (5/6): 117-161.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & L. H. DUISTERMAAT, 1996. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1993, 1994 en (ten dele) 1995. *Gorteria* 22 (3/4): 57-81.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & L. H. DUISTERMAAT, 1999. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1997, 1998 en 1999. *Gorteria* 25 (6): 117-136.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA & W. J. VAN DER SLIKKE, 2001. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 1999 en 2000. *Gorteria* 27 (6): 121-132.
- MEIJDEN, R. VAN DER, W. J. HOLVERDA, R. C. M. J. VAN MOORSEL & W. J. VAN DER SLIKKE, 2003. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in 2001 en 2002. *Gorteria* 29 (5): 134-154.
- MEIJDEN, R. VAN DER, 2005. Heukels' Flora van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen.
- MENNEMA, J. & S. J. VAN OOSTSTROOM, 1974. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1973. *Gorteria* 7 (5): 65-83.
- MENNEMA, J. & S. J. VAN OOSTSTROOM, 1979. Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland, hoofdzakelijk in 1978. *Gorteria* 9 (11/12): 347-364.
- TAMIS, W. L. M., R. VAN DER MEIJDEN, J. RUNHAAR, R. M. BEKKER, W. A. OZINGA, B. ODE & I. HOSTE, 2004. Stan-
- daardlijst van de Nederlandse flora 2003. *Gorteria* 30 (3/4): 101-195.
- TAMIS, W., 2005. Changes in the flora of the Netherlands in the 20th century. *Gorteria supplement* 6: 1-233.
- WAARNEMING.NL, 2008. Duits Viltkruid, *Filago vulgaris*. 20 september 2008. <http://waarneming.nl/soort/maps/2517>.
- WAGENITZ, G., 1979. Compositae I: Allgemeiner Teil, *Eupatorium-Achillea*. Gustav Hegi Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Band VI, Teil 3. Verlag Paul Parey, Berlin-Hamburg.
- WEEDA, E. J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1991. Nederlandse oecologische Flora. Wilde planten en hun relaties 4. I.V.N., VARA, VEWIN, Amsterdam.
- WEEDA, E. J., H. DOING & J. H. J. SCHAMINÉE, 1996. Koelerio-Corynephoretea. In: J. H. J. SCHAMINÉE, A. H. F. STORTELDER & E. J. WEEDA, 1996, De vegetatie van Nederland. Deel 3. Plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden. Opulus Press, Uppsala/Leiden: 61-144.

MEDEDELING

Nachtvlindermonitoringsproject Limburg

OPROEP EN KORTE TERUGBLIK OP 2008

In 2007 is in drie tuinen in Limburg begonnen met het inventariseren van grote nachtvlinders (macro's) en het onderling vergelijken van de resultaten (VERSCHOOR *et al.*, 2008a). In 2008 is hierop een vervolg gemaakt met de start van het Nachtvlindermonitoringsproject Limburg. Het project is gericht op het verzamelen van gegevens over nachtvlinders in de tuinen van deelnemers verspreid over de provincie. In 2008 hebben meer dan 20 mensen deelgenomen aan het project. Dit heeft in het eerste jaar al een groot aantal gegevens opgeleverd over de nachtvlinders in Limburg. De gegevens moeten nog nader geanalyseerd en wellicht gecorrigeerd worden, maar in deze mededeling volgt alvast een korte samenvatting om u warm te maken om in 2009 ook deel te nemen aan het project. Voor een nog beter beeld van de Limburgse nachtvlinders, wordt namelijk nog steeds gezocht naar meer deelnemers.

Werkwijze

Om onderlinge vergelijking van de resultaten mogelijk te maken, is voor de aanvang van het project een gestandaardiseerde wijze van tellen uitgedacht, die is uitgewerkt in

een beknopte handleiding (VERSCHOOR *et al.*, 2008b). Uitgangspunt is dat de inventarisaties op een relatief eenvoudige wijze zijn uit te voeren. De werkwijze komt er in het kort op neer dat minstens twee keer per maand geteld wordt in de periode vanaf 1 april tot 15 november. Tussen twee opeenvolgende teldata liggen minimaal tien dagen. Er wordt gebruik gemaakt van een Skinnerval of laken met een menglichtlamp of een blacklightlamp, speciale lampen waarmee nachtvlinders gelokt kunnen worden. De waarnemingen worden genoteerd op een waarnemingenformulier, dat kan worden ingevuld op een speciaal voor deze activiteit ontwikkelde internetpagina. Hierop is eveneens nadere informatie opgenomen over de werkwijze en het benodigde materiaal.

Ervaringen

Van de 40 mensen die zich voor aanvang van het telseizoen 2008 hebben opgegeven, hebben 19 mensen actief aan de monitoring meegedaan. Om meer inzicht te verkrijgen in de ervaringen van de deelnemers of de reden waarom mensen zijn afgehaakt, zijn enquêteformulieren rondgestuurd. In totaal hebben hierop 15 mensen van de 40 personen die zich hebben opgegeven gereageerd. Hieruit blijkt dat het ontbreken van ervaring met

nachtvlinders en de tijd die het kost om de soorten op naam te brengen, een belangrijke reden is geweest om niet deel te nemen. Aan de andere kant wordt het project door veel actieve (beginnende) deelnemers als zeer leerzaam ervaren, zeker gezien de kennisuitwisseling via de werkruimte op het internet. Al kan dit laatste volgens sommige deelnemers wel wat intensiever. Ook het feit dat de monitoring plaatsvindt in eigen tuin wordt als een positief punt gezien.

De werkruimte bleek veel gebruikt

Op de internetpagina van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is door Johan den Boer een speciale werkruimte ontwikkeld met als doel om informatie uit te wisselen, foto's te plaatsen en waarnemingen op te slaan voor het Nachtvlindermonitoringsproject. Van deze werkruimte is gedurende het seizoen van 2008 veel gebruik gemaakt. Er werden 226 discussieonderwerpen en maar liefst 936 foto's geplaatst. Deze mogelijkheden bleken een grote steun voor de determinatie van lastige soorten voor beginnende nachtvlindersaars.

Waarnemingen

In totaal is in 2008 door de deelnemers op 23 locaties geteld. Sommige deelnemers